
The Antiphysical Review

Founded and Edited by M. Apostol

13 (1998)

ISSN 1453-4436

Asupra marilor probleme

M. Apostol

Department of Theoretical Physics,
Institute of Atomic Physics, Magurele-Bucharest MG-6,
POBox MG-35, Romania
e-mail: apoma@theor1.ifa.ro

Evolutia istorica a societatii umane se desfasoara la modul tehnico-stiintific. Cind azvirlea piatra omul preistoric facea o experienta de fizica; atunci cind isi numara oile descoperea cu surprindere ca poate numara, si ca, deci, este matematician; cind cultiva plante invata sa cunoasca anotimpurile, si, iarasi cu surprindere, constata ca poate face astronomie. Aceasta surprindere continua si astazi ori de cite ori constatam ca putem stabili raporturi logice intre aspecte diverse ale lumii naturale, adica ori de cite ori facem stiinta. Omenirea s-a angajat prin insasi existenta ei pe un drum fara intoarcere: pina cind nu-si va lamuri posibilitatea modului stiintific nu se va opri. Dar daca e fara intoarcere, acest drum nu e in mod necesar fara sfirsit: cind misterul stiintei va fi dezlegat specia umana va fi extinsa prin ea insasi si prin propria ei necesitate.

Dar pina atunci se pare ca mai va. Pina una alta, afara de milenaristi, nimeni nu spune cu rezonabilitate ca stiinta s-a sfirsit. Politicienii de azi isi pun o falsa problema: aceea de a alege intre a continua cu stiinta si a trai, sau a sfirsi cu ea si a distruge viata. Problema e falsa intrucit sinuciderea nu e o problema. Ironia pozitiei lor este ca, poate fara sa-si dea seama, ei si, impreuna cu ei, noi toti traим intr-o societate stiintifico-tehnologica foarte dezvoltata, probabil excesiv dezvoltata, pe care deseori nu reusim sa o intelegem, dar care in mod constant ne afecteaza esential viata. Constient sau inconstient, maniera in care politicienii decid este contaminata major de stiintific si tehnic. Societatea umana contemporana depinde aproape vulnerabil de stiinta si tehnologie, si singurul mod consistent de decizie politica este acela de a promova stiinta si tehnologia. Nici un om sanatos la cap nu incearca sa coboare din sa din fuga calului; ar fi fringere de git.

Deseori fara a constientiza omenirea a construit civil si militar, si a facut mecanica; a inventat motorul termic, si a facut termodinamica; s-a preocupat de electricitate si magnetism, si a inventat puterea electrica. Toate au dus la masinism, si la mutatiile sociale ample din epoca masinismului. Omenirea s-a interesat de propriul destin inscris probabil in stele, a inventat astronomia, a pus Soarele in centrul Universului si a dezvoltat matematica; aurul si piatra filosofala i-au condus pe oameni la chimie si la chimismul vietii; cind s-au interesat de viata, au inceput sa creada ca omul se trage din maimuta. Epoca moderna ne-a aratat ca atomismul lumii microscopice este mult diferit de lumea simturilor noastre directe; ca parerile noastre despre spatiu si timp ar trebui sa fie mult mai subtile decit ne arata aceste simturi, ca Universul fara sfirsit ar putea sa aiba si un sfirsit si un inceput, conform cu legenda biblica; ca, in fine, mecanismele gindirii noastre sint ele insele surprinzator de complexe. Marea lectie pe care ne-a dat-o, si ne-o da, stiinta moderna este aceea a relativismului, a intimplarii si haosului, a limitelor, a disocierii ciinelui de propriul sau latrat si a pisicii de propriul ei zimbet, supuse toate perceptiei gindirii abstracte. Odata cu stiinta omenirea a intrat intr-un vis cosmic din care se va trezi numai ca sa piara.

Existentele individuale si formele particulare au fost dizolvate, spulberate si neantizate de stiinta in regulile hilare ale unui joc superior care este de un comic cosmic. Raportarea stiintifica la propriul gen l-a facut pe om maimuta, si acesta este intr-adevar de un hilar cosmic. Marea dilema a darwinismului nu consta in reducerea omului la maimuta sau in ridicarea maimutei la om, ci in intrebarea: dar daca o fi adevarat? Si aceasta este o pozitie umoristica. Sa faci altora ceea ce ai vrea ca altii sa-ti faca tie e un kantianism imposibil, cel putin in relatiile hetero-sexuale; ceea ce este iarasi destul de ridicol; nemaivorbind de faptul ca tu le-ai face, dar ei nu. Ca oamenii sint toti egali e un comunism ce nu rezista metrului, si ca raporturile economice ar avea consistenta prin ele inele, fie pe piata libera, fie pe cea controlata, este un marxism capital si capitalist.

Aceste demersuri, si, in fond, aventuri stiintifice, acest delir stiintific, au produs insa tehnologie si au fost produse de tehnologie. Societatea moderna traieste prin forta aburului si a electricitatii, prin oteluri, plastice si materiale moderne, prin transporturi si telecomunicatii, prin chimie farmaceutica si investigatii clinice medicale, prin alimente chimizate, prin zboruri aero-spatiale, prin energia nucleara si tehnologiile asociate, prin siliciu si prin microelectronica, in fine, prin computere si prin realitatea lor virtuala. Fizica a produs reactorii nucleari, microcircuitele integrate, laserul, rezonanta magnetica, memoriile magnetice, microscopul electronic, epitaxia moleculara, etc. Chimia a produs alimente conservate, medicamente si polimeri. Biologia si stiintele vietii au produs clonarea organismului viu, etc.

Dezvoltarea fara precedent a stiintei si tehnologiei epocii actuale rezolva dar si creeaza probleme:

1. Dintre toate stiintele naturii fizica este cea mai dezvoltata, intrucit este cea mai matematizata, impactul ei asupra societatii umane este imens; realizarile ei fac viata infinit mai confortabila dar o si pot distruge infinit mai usor. Va continua fizica sa joace un rol primordial ca stiinta, sau va ramine un mare alimentator si rezervor de cunostinte si metoda pentru celelalte stiinte ale naturii? Va reusi omul sa controleze la nivel social periculoasele forte naturale eliberate de aceasta stiinta? Va trebui sa finantam in continuare cu precadere cercetarea stiintifica in acest domeniu, sau va trebui sa punem accentul pe stiintele vietii, ale mediului si reconstructiei ecologice, pe stiintele terestre si planetare? Sau pe stiintele spatiale, in vederea unei eventuale evacuari fortate a planetei Pamint?
2. Sa continuam cu finantarea cercetarii stintifice in domeniul stiintelor pure, pentru crearea si dezvoltarea cunostintelor, pentru clarificarea destinului uman si social, pentru cunoastere in general, sau ar trebui sa accentuam dezvoltarea tehnologica pentru sporirea confortului vietii, pentru automatizare, pentru eliberarea omului de servitutile vietii materiale; care eliberare, daca ar fi urmarita, ar fi sa fie in ce scop? Si, in general, care este raportul rational dintre stiinta si tehnologie? Si, cum foarte probabil, acest raport nu este universal, care ar fi el in conditii sociale, istorice, etno-culturale date? Si, mai ales, cum ar fi acest raport stiinta-tehnologie in conditii tehnico-stiintifice date? Si daca stiinta si tehnologia nu pot fi discutate decit stiintific si tehnic, cum se autodetermina raportul lor; daca e determinabil. Si in ce masura, la urma urmei, aceasta problema este decidabila, sub Godel?
3. Imensa forta naturala a energiei nucleare a devenit in epoca moderna o industrie multiplicabila si de rutina. Continuam sa finantam, si in ce masura, cel putin intretinerea procesului cunoasterii ei?; intrucit aceasta cunoasterea la nivel fundamental in special, dar si aplicativ, este perisabila. Aceasta industrie este tot mai mult privita, si folosita, ca o cutie neagra, produsa automat de niste "automate" ingineresti la ora actuala, dar care ar putea fi inlocuite intr-un viitor previzibil de automate autentice, si folosita in mod automat de orice persoana fara o pregatire speciala, asa cum orice persoana, indiferent astazi de virsta, educatie, instructie, religie, sex sau apartenenta

politica poate aprinde sau stinge lumina electrica in bucatarie. Ceea ce altadata se facea cu precautiune in laboratoare speciale, cu riscuri enorme pentru viata omeneasca, prezinta astazi, gratie stiintei si tehnologiei, suficiente garantii ca sa poata fi facut de oricine pe strada. Dar daca energetica nucleara poate, la urma urmei, sa fie folosita de oricine, ea poate la fel de bine sa fie folosita si impotriva oricui. In ce masura sintem astazi capabili sa asiguram securitatea nucleara, cit de multe cunostinte tehnico-stiintifice sint astazi necesare pentru asigurarea acestei securitati; si in ce masura pot fi riscurile asumate, care sint aceste riscuri, si, in fond, cum se masoara hazardul tehnologic? In ce masura tehnicile si tehnologiile nucleare derivate din energetica nucleara pot fi aduse in folosul societatii, si prin ce mijloace? Cit de necesara este aici implicarea raportului juridico-legal, dezvoltarea pietelor specifice, care nu apar spontan in "high-tech", si, in general, care este solutia tarilor sarace in problema "gap"-ului tehnologic, si care este solutia tarilor bogate in chestiunea "excedentului" tehnologic, si a inflatiei tehnologice?

4. Tot mai multi oameni vin astazi la stiinta; cercetarea stiintifica s-a socializat si colectivizat intr-o masura fara precedent. Oamenii sint curiosi asupra stiintificului si tehnicului, doresc diplome si adeverinte in acest domeniu, multi doresc o nisa sociala confortabila unde sa-si ancoreze hobyurile, fanteziile, rutinele si frustrarile tehnico-stiintifice. Sau doresc rampe de lansare in voiaje internationale, intrucit stiinta este internationala. Iar daca stiintele traditionale mai rezista inca la aceasta invazie prin citiva "rinoceri" stiintifici, nu e nici o problema: inventam alte stiinte, noi, tinere, viguroase, ale noastre, nu ale alora, in care sa voiajam. Jocul asta nu e de pomana hilar, v-am spus: el e hilar ca sa ridem. Stiinta si cercetarea stiintifica sint activitatile umane cele mai vulnerabile la fals intelectual, deoarece ele nu au constringeri sociale; singura lor constringere este morala stiintifica. Prin aceasta enorma afluenta de public si de practicanti frecventi si ferventi, fara credinta sau chemare, nivelul profesional al cercetarii stiintifice scade inevitabil de necesar. Nimeni nu se poate opune acestui fenomen, si nici nu e recomandabila opozitia, intrucit de partea multimii sta forta. Iar forta genereaza dreptul, adica cei puternici au dreptate, dupa cum si dreptul genereaza forta, adica cei slabi n-au dreptate. Dimpotriva, masa tot mai numeroasa a cercetatorilor stiintifici trebuie cultivata social, adapostita in lagare tehnico-stiintifice, in institutii de cercetare si in universitati, trebuie alimentata cu probleme pe masura ei, si cu solutiile corespunzatoare acestor probleme; oricum, decit sa-i lasi pe strada sa sporeasca criminalitatea, mai bine sa-i bagi in institutii de cercetare stiintifica, in universitati si intr-un mediu, sau altul, academice. Aceasta ar fi o atitudine inteleapta si folositoare, intrucit societatea de miine va fi formata si formulata de urmasii si prozelitii cercetatorilor stiintifici de azi, va fi modelata dupa practicile, temperamentul si viziunile acestora. Pe de alta parte, elita stiintifica tot mai putin numeroasa este pe cale de disparitie in societatea moderna, si o minima democratie ne-ar cere sa asiguram totusi acestei elite dreptul minoritarilor. Desigur, nu e obligatoriu, dar astia pot muri pe strada si ne-ar incurca, fie prin mirosul pestilential pe care cadavrele lor l-ar lasa daca sfirsitul ar surveni vara, fie prin necunoscutul pe care aceste cadavre l-ar ascunde sub nametii de zapada, daca intimplarea ar face sa fie chemati ad patres pe timp de iarna. In ambele cazuri, asta ar da rau in cetate. Dar, in fine, poate cel mai bun argument pentru a-i tine totusi, cu apa si piine, in viata ar fi acela ca daca astia ar pieri, noi, cei noi, la cine ne-am mai raporta? Ar fi trist si plictisitor sa n-ai pe nimeni pe care sa-l extermini din cind in cind, la o sarbatoare, la o petrecere, si intelept ar fi sa mentinem totusi in viata, la limita subzistentei bineinteles, pe stiintificii autentici, ca un tezaur si o rezerva nationale din care sa putem sacrifica la ocazii deosebite, individual sau in grupuri, in procesul complex de construire si consolidare a carierei profesionale in stiinta.

Absorbția mării cercetări științifice la nivel social, acomodarea acestor imense cohorte de cercetători și universitari, de doctori și doctoranzi, de studenți grațuați, întirziati și post-universitari, aprofundati și specializați, interdisciplinari sau multi-funcționali, este una din marile probleme ale cercetării științifice, și ale organizării ei, în epoca modernă.

Raspunsul la astfel de probleme trebuie evident cautat la oameni cunoscatori in materie, grupati in organe si organisme sociale adecvate, in institutii dedicate cautarii unui astfel de raspuns. Astfel de institutii exista in tarile dezvoltate, si chiar in cele mai putin dezvoltate, intrucit aceste probleme se pun pentru toti. Romania nu poate evita intrebarile de mai sus, mai intii, simplu, prin faptul ca ele se pun, apoi prin simplul fapt ca oamenii care traiesc in Romania nu sint izolati de restul lumii.

Situatia cercetarii stiintifice si tehnice din Romania este extrem de dificila, si este continuu agravata de decaderea si degradarea proprii, pe de o parte, in raport cu miscarea continua a tarilor dezvoltate, pe de alta parte. Marea masa de cercetatori romani este inerta si superficiala, cantonata in chestiuni improprie stiintei (ca de pilda evaluarea stiintei, stiinta pe care, culmea, nu o face; fascinant de trist, cercetatorii romani privesc in jos si sint preocupati sa-si masoare propriul indice; de impact, un narcisism pe care un freud roman ar putea dezvolta o scoala durabila de cercetare psihanalitica); fara nici o perspectiva sau speranta, dependenta de echipamente depasite si de viziuni imobile, fara orizont si problematica, fara tensiune proprie, doar contorsionata; guvernata de institutii suprarealiste, lipsite de profesionalism si competenta administrativa, care traiesc la modul kafkian; eronata de autoritati false si vociferante, care traiesc doar pentru a lasa in urma lor o dira de pucioasa. Aceasta este cercetarea stiintifica din Romania.

Citi (sau citi fosti) fizicieni, chimisti, biologi si medici cu cariere stiintifice se afla incadrati in Ministerul Cercetarii si Tehnologiei? Cit de mult compenseaza aceasta lipsa prezenta recenta a unui matematician politic acolo? Cit de stiintifice si tehnologice pot fi verbozitatea, vicleniile cibernetice, automatismele categoriale, trucurile administrative si, in fond, misticismul miticismului bucurestean? Cit de politice sint nepasarea si cinismul? Si mai presus de orice cred ministerialii stiintei si tehnologiei romanesti ca impotentia trebuie sa fie bagacioasa? Citi academicieni au fost confectionati peste noaptea lui 1989 in Academia Romana, si in alte multiple academii si societati academice, si citi dintre ei au o cariera stiintifica? E adevarat ca oamenii astia sint foarte harnici, de la infiintarea lor lucreaza febril sa-si traga si carierele corespunzatoare, si din 1990 au aparut peste noapte, prin generatie spontanee, vreo suta de institute de cercetare stiintifica cu vreo 4000 de cercetatori, fiecare lucrind fierbinte pentru academicianul lui sef. Aceste false autoritati gireaza, intre altele, si parte din bugetul Ministerului Cercetarii si Tehnologiei, in calitatea acestuia din urma de slaba autoritate. O situatie trista, unde se intilneste falsul cu slabul, pentru a dirija cercetarea stiintifica si dezvoltarea tehnologica in Romania.

Pseudocercetatori romani politici si vocali, semistiintifici si sfertodocti, clameaza pe drumuri, prin pietele si prin foruri, prin santurile europene si in speluncile politicii romanesti, in fondatii, asociatii, societati, cluburi si academii, ca cercetarea stiintifica a lipsit si lipseste cu desavirsire la Romania, ca comunismu' i-a opresat (la cap, poate!) si ca d-aia ei n-au reusit, ca altii care par c-ar fi reusit e fals si gresit, fiindca nu-i asa, fiindca c-au reusit fiindca ca d-aia, c-au fost colaborationisti si turnatori, comunisti si activisti, si, ce mai, fiindc-au fost falsi si gresiti; ca dupa 1990 se deschide o era noua, in care aceste lichele se fac profesori universitari, si doctori prin stiinte, si directori de institute de cercetare stiintifica, ca tot politicianu' roman e profesor la universitate; era in care aceste lepre, in calitatea lor de lideri de stiinta noua, expediaza la studii internationale, francofon si pe englezeste, tineri adormiti la carte dar treji la arginti; conducatori de doctorate facuti in noaptea lui '89 si sefi locali de tot felul de studii pseudostiintifice, aparuti in epoca de cumplita libertate fara scrupule, fac istambulul' si parisul' si america cu carne vie stiintifica; proxenetismul stiintific, si facutul banilor pe jumatare cu parteneri straini sint activitatile curente de cercetare stiintifica la noii cecetatori si profesori stiintifici romani. Indivizi fara carte, fara educatie si instructie, fara vreo lista de publicatii stiintifice, ordinari stiintifici, santajisti, concupiscenti, hormonal defecti, sarlatani si escroci, bintuie astazi cercetarea stiintifica romaneasca.

Sigur ca aceasta situatie poate continua, la extinctie, dar, fie ca o recunoastem, fie ca nu, intrebarea ramine: dorim sfirsitul stiintei si cercetarii stiintifice in Romania, adica dorim ca Romania sa se scufunde definitiv in mizerie, ignoranta, boli, suferinte si criminalitate, sau nu? Dorim ca Romania sa se dezvolte tehnologic, sau nu? Dorim, in definitiv, sfirsitul vietii umane si animalizarea pe acest teritoriu, sau nu? Pentru ca daca da, sinuciderea nu e o problema; se face. Dar daca nu, marile probleme enuntate mai sus sint inevitabile, si ele trebuie incredintate unor institutii specializate. Voci sustin, nu fara dreptate, ca un bun exemplu in acest sens l-ar constitui poate National Science Foundation si Department of Energy in SUA. Aproximativ dupa modelul lor ar fi, prin urmare, necesara infiintarea in Romania a Agentiei Nationale de Stiinta si a Agentiei Nationale de Energie Nucleara.

Aceste agentii ar trebui sa fie institutii guvernamentale autonome, de tip fundatii de stat. Mis-iunea lor ar fi aceea de a cultiva, promova, dezvolta si innoi cercetarea stiintifica si dezvoltarea tehnologica, si, respectiv, de a administra si gestiona cercetarile stiintifice si activitatile aferente domeniului energetic nuclear. Aceste institutii ar fi formate dintr-un numar relativ restrins de specialisti autentici, numiti de Presedinte si investiti de Parlament, din cite un director executiv, si un staff tehnic minimal. Membrii acestor agentii ar trebui sa reprezinte stintele de baza, stiintele medicale, stiintele sociale, stiintele ingineresti, agricultura, educatia, admistrarea cercetarii stiintifice si afacerile publice. Ei ar trebui sa furnizeze opiniile majore ale Romaniei in privinta orientarii stiintifice si tehnologice, a orientarii energeticii, tehnicilor si tehnologiilor nucleare. Comisii si comitete de lucru, permanente sau intermitente, si un corp de referenti individuali si autonomi, ar aviza intr-o chestiune sau alta, ar furniza analizele de detaliu ce ar constitui baza deciziilor si orientarilor majore. Obiectivele si le-ar atinge aceste agentii prin programe de lucru proprii, vizind inclusiv educatia, instructia si invatamintul specifice, si, in mod special, relatia stiintei si tehnologiei, a energeticii si a problemelor nucleare cu societatea si cu factorii politici si sociali. Agentiile ar indeplini si sarcina de consilieri prezidentiali si guvernamentali. Intilnirile si discutiile de decizii ale agentiilor, in numar de citeva pe an, ar trebui sa se desfasoare cu audienta publica, rezultatul acestor intruniri se materializeaza de obicei in rapoarte si documente, publice, de distributie limitata, confidentiale, etc. Membrii agentiei ar trebui in principal sa furnizeze opinii asupra problemelor mari de orientare generala, ca, de exemplu: legatura cercetare-industrie, indicatori de stiinta si inginerie, educatie si resurse umane, acreditari si criterii de acreditare, programe si planuri strategice, finantarea cercetarii stiintifice si dezvoltarii tehnologice, si procedurile de implementare a bugetelor aferente,, investitii in stiinta si cercetare, statutul majoritatilor profesionale si dreptul minoritatilor profesionale; etc. Derularea finantarilor asigurate de aceste agentii s-ar face prin grant-uri, contracte si intelegeri de cooperare. Nu toata cercetarea stiintifica, dezvoltarea tehnologica, stiinta energeticii nucleare si activitatile, tehnicile si tehnologiile nucleare ar trebui finantate in mod necesar prin aceste agentii; Ministerul Cercetarii si Tehnologiei, ca si alte institutii, organizatii, etc, ar putea sa-si continue activitatile de finantare in domenii complementare, sau prin cooperare cu agentile in domenii si zone comune. Agentiile nu ar avea institutii de cercetare proprii, cu posibile mici exceptii, dar ar putea sa organizeze cercetari de mica extindere pentru dobindirea de cunostinte in domeniile specifice, ca de exemplu administrarea, evaluarea si monitorizarea stiintei, etc. O atentie deosebita ar trebui data initierii unui invatamint de administratori de stiinta; etc,etc.

Desigur ca, ce e bine nu e rau, si orice lucru e bun daca duce la bine. Vorba e: se poate asa ceva in Romania? Cercetarea stiintifica romaneasca este dominata, ca intreaga societate romaneasca, de lene, nepasare si cinism, peste care troneaza ignoranta. Nimeni, nici o vointa politica, nici o insurgenta, cit de colosala, nu pot schimba aceste stari de lucruri, ele sint de la Dumnezeu. Prin ce minuni s-ar schimba, national si rapid, lenea in harnicie, nepasarea in preocupare, cinismul in sensibilitate si ignoranta in dorinta de a sti? Ar fi impotriva naturii. Romanii au convingerea

ca se descurca, iar daca nu, oricum se sfirsec, si necazurile si viata. Generatiile viitoare, adica proprii lor copii si nepoti, si urmasi? Sa se descurce, nu ne priveste, ca doar i-am facut de placere, nu de grija. Si la urma urmei, sa aiba Dumnezeu grija de ei, ca doar a lui este lumea asta, acum si in vecii vecilor, amin, el a facut-o, el s-o rezolve. Nu e treaba noastra, nu ne bagam. A, se baga neamtu', frantuzu', americanu'? Treaba lor, libertatea lor, democratia lor, nu e treaba noastra, n-o sa-i impiedicam noi sa faca ei treaba asta, noi sintem toleranti; privim si asteptam, si filosofam. Romanii sint filosofi, ei stau pe marginea santului si privesc cum le moarea capra. Chiar si atunci cind se agita, romanii o fac prin zvicniri scurte si seci, mai ales prin alogenii lor. Altfel, ca intreg si in mare, o natie placida, libera, ortodoxa si filosofica. Cind nu zace, romanu' minte, fura si inseala; e duplicitar si multiplicitar; la roman toate merg, e convins ca orice e voie, romanu' n-are bine, n-are rau, n-are mama, n-are tata, romanu' e dat dracu' de dastept ce e; e filosof. Pentru ca toate au un rost si-o socoteala pe lumea asta, si nu de pomana unii se zbat, ci pentru ca altii sa filosofeze. Ca, la urma urmei, cine l-a facut pe neamt sa traga, si cine le-a pus pe alelalte natii sa munceasca, in loc sa fure sau sa astepte sa le pice din cer? (Taranii din Teleorman nu-si muncesc pamintul, asteapta sa vina niste elvetienii sa li-l munceasca, asa au auzit ei, ei sint proprietari). Ca nu le-a picat lor, astora de se zbat, necazul asta cu munca si osteneala chiar asa din senin. Nu, astia au avut popi si regi rai, lacomi, care au tras de ei, i-au biciuit, le taiau bratul cind ii prindeau cu furtisagul, ii spinzurau cum inselau, si-i alungau de acasa prin tari straine, prin pustietati, de i-au pus sa descopere America si alte salbaticii, de ti se facea lehamite de asa viata nasoala, si de apucau, dracu', Dumnezeu sa ne ierte, si de munca, si de cinste, si de libertate, si de democratie, mai puneau mina si pe Biblie, si uite-asa, te civilizai de nu te vedeai, ca n-aveai incotro. Astia au avut tot felul de nebuni, de zevzeci si de zanateci, de fanatici si fanfaroni, care credeau in una, in alta, in Dumnezeu, intr-o viata mai buna, in pedeapsa de apoi, in nemurirea sufletului, ba ca Pamintul e-n centru' Universului, ba ca nu, c-ar fi Soarele, si tot felul de bazaconii si de parascovenii de astea; si cum te intilneai cu ei pe drum te luau la intrebari: ai furat, ai mintit, ai inselat, ai pe-aia, ai p-ailalta? Si daca nu le placea ce facusei, hat, iti luau gitul acolo, loco. Sau venea unu' la tine pe drum, iti puneu mina in beregata, si te-ntreba fioros: unde pui Pamintul, in centru' sau la marginea Universului? Tu, de colo, gogilt, ce sa-i spui, ba ca-i alba, ba ca-i neagra, una, alta, clant: ala, scurt, iti facea judecata, si daca nu-i placea cum raspundeai, iti lua piuitul la moment. Mai tirziu, alti nebuni, la popoarele astea: vine unu', zice, uite sirma asta, o bag in priza si nu arde, lumineaza! Facem becuri! Vine altu', zice, intindem sine de fier pe pamint si punem pe ele o dracie ce merge cu abur; facem cale ferata! Altu', mai incoace, scormone intr-un fir de nisip si face niste cutii in care te vezi si te auzi. Stiinta si tehnologia au aparut la aceste popoare printr-o mare exagerare, dintr-un exces nevrotic, si o mare lipsa de bun simt. La romani n-a fost asa. Toate, la ei, au fost si sint de la Dumnezeu, el le poarta de grija, romanul filosofeaza si are frica de Dumnezeu. Repede mai trece timpu' asta, dom' profesor, imi spunea odata un tinar ce se uita de-o saptamina pe fereastru, eu zic, zicea el, s-o mai aminam, s-o mai aminam, ca tot acolo ajungem, Dumneavoastra mai 'nainte, eu mai pe urma. Am admirat dintotdeauna la romani intelepciunea, bunul simt si simtul masurii, cumintenia si frica de Dumnezeu.

Multi romani si neromani au vorbit si scris ireverentios, cel putin, despre natia romana, cind n-au injurat-o de-a-dreptul; unii au facut-o la minie, altii de scirba, mai toti dintr-o slaba putere de judecata; multi au exploatat insolitul subiectului in folosul cariere lor personale de publicisti marunti si vanitosi. Afara de triumfalismu' istoric, ca noi, geanta latina, ca de la traian si decebal, ca la '48, ca la oituz si vidin, ca-n nouasutesaispe, etc, reprosul substantial ce li se aduce este ca de cind poate cineva cunoaste o natie in intregul ei, ca indivizi pot dezamagi, dar nu un popor intreg. Ca poporul e sfint, intangibil, si ca, la urma urmei, asta e, altu' n-avem, si ca bun, rau, nu e relevant. Reprosul reprosului este tocmai reprosul, inasa. Ca daca n-ar fi nu s-ar povesti, si daca natia romana exista ea trebuie sa fie intr-un fel sau altul, si, iata, afirmarea incognoscibilitatii este

tocmai demonstratia nepasarii. Problema nu este cine si cind a avut sau nu dreptate in chestiunea determinarii metafizice a romanului, problema este daca este sau nu problema. Cind un nebun arunca o piatra in balta nu e cazul, intr-adevar, sa te repezi s-o scoti, cu conditia insa ca ala sa fie sigur nebun. Cum nimeni n-are inca o stiinta completa despre nebuni si sanatosi, chestiunea se transforma in indoiala, si aceasta indoiala este tot ceea ce este. Decizia nu este decit incercarea de a testa o ipoteza sau alta, si cind iese prost, cum deseori se intimpla, n-ai decit sa inveti din esec, sa te intrebi cite alte mai ai de invatat, sa te indoiesti din nou iarasi ca ai sti ceva, si daca e lata sa te mai si tragi deoparte; ca daca decizia afecteaza pe multi, cum se intimpla in politica, sa bagi de seama ca iti trebuie multa invatatura ca sa nu dai gres prea des, ca inainte de a intra in politica e cazul sa arati ca nu te-ai inselat prea des in deciziile din propria-ti viata personala, ca in tot cazul ai cam stiut sa-ti conduci rezonabil propria-ti viata, si, iata, asa vine de ti-ai facut curaju' sa te bagi si-n viata altora. Ca trebe multa bagare de seama cind dai sa intri in politica, si-ar cam trebui sa te bazezi pe ceva-n astfel de cazuri. Nu e cazu' n politica romaneasca, aici se baga tot prostu'; e-adevarat ca nici nu se gaseste vreun destept sa se bage, si, iata, iarasi, vine vorba de la-nceput: natie placida, nepasatoare, ignoranta, amarita si necajita, batuta de Dumnezeu, da' batuta rau, de-a timpit-o.

Ca politica a ajuns rau peste tot, in toata lumea in epoca moderna, e si asta un fapt, ca inainte narodu' era prost, nu prea s-intreba daca stapinu' e bun sau rau, ala punea biciu' pe popor si poporu' asculta si se supunea; vremurile s-au schimbat insa, de cind cu stiinta si tehnica, poporu' s-a desteptat, si prefera mai bine sa stea pe margine, sa petreaca, sa-si dea cu parerea, si sa lase sa intre-n hora politica toti saltimbancii, de care apoi sa-si rida; pina pe la un punct, insa, pentru ca au bagat de seama, tot stiintific si tehnic, mai exact practic si pozitiv, din experienta, ca distractia asta poa' sa-i coste; si si-au luat niste masuri, niste sigurante, niste garantii, au inventat societatea civila, justitia, democratia; nu ca astea ar fi solutii infailibile si definitive, dar, pina una alta, ne mai scot din impas; si mai presus de orice ne arata ca unora le pasa, ca problemele pot fi realmente grave, ca distractia poa' sa se sfirseasca rau; si ca e cazu' sa ne preocupam. Unii, ca romanii nu. Acu' nici astia de sint seriosi, cit de cit, pe la ei p-acasa, nu sint usa de biserica in raport cu altii, fiindca satulul traieste mai mereu pe seama celui flamind; e-adevarat insa ca traieste pe seama aluia muncind, nu oricum. Raporturile umane sint raporturi de inegalitate, si aceasta inegalitate trebuie continuu rezolvata. Din toate astea ar fi cazu' sa alegem ca poa' sa fie nasol, daca nu e inca, si c-ar fi bine sa ne mai bagam si mintile in cap, cit s-o putea, ca de tot e mai greu. Romanu', cind e preocupat, e mesianic, asteapta sa vie careva, luminat, providential, sa-l rezolve, e ca bebelusul napadit de cele naturale; nu e cazu', n-are cine sa vie, romanu' trebuie sa inteleaga ca e cam singur pe lume, si ca e adult.

Dupa al doilea razboi mondial romanii au inceput sa construiasca socialismul si comunismul, sub influente externe si din proprie vointa. O vreme l-au construit sincer, apoi viata publica a fost napadita de idioti si hoti; astia din urma, ajunsi la putere, s-au imbogatit rapid, si cum regulile regimului comunist nu le permiteau sa-si sporeasca si sa-si cheltuie averea, au desfacut regimu'; asa a cazut comunismu' la romani, la moscova si aiurea. Idiotii si hotii continua astazi politica la romani, iar natia romana se uita la ei cu gura cascata, si se lasa furata, distrusa, mintita si batjocorita; o natie amortita, in plan vital.

Oficiali si norod deavalma, ministri si sindicalisti, imi spun adesea superior si cu ipocrita ingrijorare ca, vezi Doamne, d-aia n-ar merge nimic la Romania, si nici, desigur, cercetarea stiintifica, pentru ca, de-aia, ca n-avem bani; ca plapuma e mica, ca tolul are multe gauri, ca prea multe guri tipa de foame, ca poporul e afurisit si nu-si plateste darile, ca n-are cin' sa le stringa, ca bruma ce se stringe e cam furata si aia, pe loc, sau prapadita de risipitori politici strategici, ca e mizerie si amaraciune, si, ce mai, saracie lucie si neaz mare; ca bugetu', asta e, asta e buba! Lasind la

o parte ca cei care spun asta cam au bani, si mai vor, lasind la o parte ca, vorba poetului, noi avem, astia n-au, lasind si gluma si tristetea, sa ne amintim ca nici americanii n-aveau bani cind au inceput America, dar si-au facut; ca nici nu stiau cum sa-l cheme pe ban, c-au combinat cam fara carte o germana veche c-o daneza veche, ca din aceste reminiscente au scos un barbarism respingator; care nu numai ca nu i-a deranjat, dar pe care astazi il adora cu dulcele apelativ de dolly. Banul este o conventie sociala, si problema noastra nu e ca n-avem bani, ci de ce nu putem avea o conventie sociala. Ca, la urma urmei, n-avem bani, dar, ce, justitie avem? economie avem? administratie si putere de stat avem? ca n-avem.

Altii, filosofi cum spun, ma iau de sus si-mi raporteaza ca la Romania n-avem oameni; adica priceputi, cunoscatori, cinstiti, temeinici, in fine, pregatiti la vest; ca de-aia nu merge treaba, ca nu-s oameni; ca cind or fi, atunci sa te tii, sa vezi ce se mai amorseaza procesu', o sa mearga ca vintu' pe roate; ca cronicaru' era cam zezec, s-a inselat, nu s-au nascut inca, nici macar la Moldova, ca s-asteptam vreo 20 de ani, din fiecare moment incolo, si-o s-apara sigur, e lucru hotarit, se lucreaza la asta. Ca de unde nu e inca, niciun Dumnezeu nu cere, nici crestin, nici necrestin; ca cam asta-ar fi. Aici e frumos. Odata, ca ne putem gindi sa dam tara la schimbat, sa ne aduca vreunii oameni de soi, de import, ca o furnitura, din Luna; a doua oara, sa-i facem pierduti p-astia de sint, si sa repopulam Romania dupa metoda lui Bula; cine? cum cine, noi, astia, de sintem dastepti. Profesorii astia fara studii si fara carte ar trebui sa stie ca oamenii se nasc si mor intr-o familie, intr-un mediu socio-cultural, cu mentalitati si obiceiuri, cu credinte si apucaturi, se nasc si mor odata cu toti mortii si cu toti urmasii lor; ca omul, necazul face, e si purtator si pierzator de umanitate. Si ca cam aici avem noi romanii o problema.

Marota favorita a romanilor e automatizarea. Perceptivi cum sint, ei au bagat de seama ca neamtu' sta si masina-i face treaba; ca dai ce problema ai la computerul american si asta ti-o intoarce gata rezolvata, ba te mai si intreaba cum vrei sa ti-o rezolve, intreaga, pe felii, la pachet? si-ti mai da si un bacsis, pe limba lui ii zice tip, drept multumire c-ai trecut pe la el. Asa, zic ei, ar trebui si la noi: organizare, restructurare, programe, institutii, planificare, strategii, oameni in functii, comitete, comisii, infrastructura administrativa, legi, ordonante, toate computerizate sau cel putin logic predicate in ierarhii sistemice si metasisemice, in fine o tara automata. Ea sa mearga, tu sa stai. Iti pui miinile sub cap, te-ntinzi sub salcim, astepti sa vina musca sa te biziie, si tara merge: automatisch. Apesi pe buton, porneste, apesi, s-opreste. Ca-n America. Observatia e subtila, dar incompleta; e-adevarat ca si cind o facem pina la capat nu o mai intelegem. Completa, observatia este ca in America, si-aiurea, aia muncesc sa nu munceasca; dar muncesc rau, trag de le ies ochii din cap ca sa scape de munca; si aici vine de nu prea se-ntelege cam ce-ar fi in capu' allora. Si asta e inca o problema la noi la romani.

Alti destepti, vorbind partial si pe frinturi, grabindu-se sa caste dupa efortul ce-l fac de a deschide gura pe jumatate, ne spun adinc ca Romania nu poate trai izolat, ca ca urmare trebuie sa alegem intre a merge ori cu estu' ori cu vestu', ca bine-ar fi sa o luam spre vest ca estu' falimenteaza, ca inaintasii lor personali au fost cu estu' si acu, dupa ce estu' saraci, ei clar se dau cu vestu', ca pe scurt daca nu consimtim la prietenii intime si relatii de contact anatomic si higienic cu vestu', asta e si el om, si n-o sa ne bage in seama, si-o sa ne intoarca, pardon, spatele. Ca mai bine cu bogatu' decit cu saracu', ca cine e prost sa stea acasa, ca, ce mama dracu', ne batjocorira toti prin istorie, si furam ciuca maciucii prin diplomatie si politica, ca d'aia furam prosti c-avuram scrupule, ia sa nu mai avem, si sa vezi ce bine o s-o ducem; ba cu nato, ba cu europa, ba cu cine s-o nimeri; o s-o!. Iata, iesim pe piata, marfa de vinzare, fie chiar de haram, sintem disponibili, ne-am desteptat, intram prin europa; vorba aia, jaca am, oleaca de bataie stiu, plec la turg. Ca bani de-am da, si tot ar fi bine de ne-ar baga vestu'n seama. Vorba cintecului, ce-ai cu mine, fa, iubeste-ma , ma. Din pacate situatia e alta, si e trista. Din motive intemeiate si adinci convingeri, vestul trage o

anumita granita pe la budapesta si belgrad; vestul are si el consistenta lui, si cind vorbeste la fel, cu aceleasi vorbe ca si noi, despre aceleasi lucruri despre care si noi vorbim, nu intelege aceleasi lucruri pe care noi le intelegem (pe frantuzeste la asta se spune non idem est si duo dicunt idem). Vestul (ca si Estul, de altfel) nu e de copiat, nici de invadat, nici de imprietenit cu el; nu e nici macar de monta; e de invatat. Identitatea nationala nu e imuabila, nici eterna, nici inchizatoare spre autohton, nici deschizatoare spre universal. Identitatea nationala e o problema la romani.

In fine, romanii construiesc capitalismu'; dar, dupa ce doctrina? Ca nu exista manual de construit capitalismu', exista numai manual, si doctrina, de construit socialismu' si comunismu', materialismu' dialectic si istoric, si socialismu' stiintific. Nu cumva romanii se pacalesc? Nu cumva dupa ce construim capitalism o sa bagam de seama c-a iesit comunism? Ca la fabrica aia de facea biciclete, cum o montai, cum o asamblai, a dracu' bicicleta tot tanc iese. Nu ca comunismu' ar fi rau, dar il mai construiram si nu tinu; nu ca capitalismu' ar fi bun, dar, vorba e, stim ce e ala? Stim, la o adica, ce vrem? Pe unde a aparut, si cind a aparut, capitalismul s-a nascut, nu s-a facut. Nasterea a fost pretutindeni si intotdeauna grea, mersul lui acum, pe unde este de-a ajuns adult, este problematic si necesita atentie si interventie. O balanta e mereu si pretutindeni de echilibrat intre capitalism si comunism. Capitalismul e un proces relativ necunoscut, cu mari instabilitati si periculoase detururi, cu dese accente de anulare, cu inclinari spectaculoase catre comunism; ciclul periodic face asa, ca atunci cind omul nu mai rabda "salbatica" exploatare capitalista politicienii sa slabeasca friu', s-o dea pe stinga, sa dea democratic libertate sociala la popor, iar asta, poporu', s-o dea pe tango; cind treaba se-mpute si s-a sfirsit haleala, tragi problema pe dreapta, privatizam, slabim fisca', lasam initiativa, incurajam proprietatea si proclamam marile valori liberale; iar poporu' sufera ideologic si-n idealuri, poate, dar maninca bine; totul crestineste. Aceasta zbatere continua, aceasta viteza, acest "fii atent la cai, fii atent la hamuri,/ viata-i-un transport de lazi cu geamuri", este o alta problema; dar ea, in fine, nu este numai a romanilor; din fericire.

Sint intrebat adesea care e solutia. Nimeni nu intreaba insa care e problema. Daca ar intreba ar avea si solutia, fiindca solutia e problema. Pozitiv si practic vorbind, romanul trebuie sa stie cine e si cam ce face. Sa stie ca e liber, dar cu consecinte.

Pozitia romanului fata de problema este aceea a imberbului superior: o problema, zice el, or se rezolva, or nu se rezolva; si nu baga de seama ca insasi aceasta deosebire este o problema. Problemele sint niste domnisoare mofturoase si rasfatate, care-ti cad pe cap, care te obliga sa le iei in mariaj, care-ti fac zile fripte, pe care parintii lor ti le vira pe git ca sa scape de ele, ia-le dumneata, zic ei, pune saua pe ele, domesticeste-le, ca noua ne-au scos sufletu' de obraznice ce sint; si tu, bietu', n-ai incotro, trebuie sa convietuiesi cu napasta asta. Problemele nici nu se rezolva, nici nu se lasa, cu problemele se traieste sau se supravietuiesi.

Romanul intreaba intrebari copilaresti. Una din ele este ca de ce sa bagam bani in cercetarea stiintifica si tehnologica pentru ca, iata, am tot bagat si n-a iesit mai nimic. Raspunsul este ca la citi am bagat si cui i-am dat a iesit prea mult. Cercetarea stiintifica si tehnologica in Romania nu a progresat la nivelul altor tari din doua motive: jumatate pentru ca a fost constant politizata, jumatate pentru ca mintea romanului este perfect inadecvata la gindirea practica, pozitiva si constructiva. Situatia mizera in care se afla Romania astazi este cauzata esential de lipsa unei instructii tehnico-stiintifice; e-adevarat ca stiintele si matematica s-au tot invatat in scoli si universitati, dar s-au invatat, si se invata, prost; teribil, si periculos, de prost. Daca sa continuam sau sa ne oprim? Daca ne oprim e sinucidere nationala; sa continuam tot asa e prost. Iata o alta problema. Sa fie atit de greu sa admitem ca ar trebui sa continuam un pic mai bine?